PALEO-AKTUEEL

ARCHEOLOGIE IN 1999

11

RuG

Auteursrechten voorbehouden
Copyright 2000, Groninger Instituut voor Archeologie, Rijksuniversiteit Groningen
Druk- en bindwerk: Universiteitsdrukkerij, R*u*G
Omslag: Palsacomplex in het uiterste noordoosten van het Usa-bassin (Europees Rusland) (foto: N. Karstkarel).
Omslagontwerp: J.M. Smit

Delen van deze uitgave mogen in andere publicaties worden overgenomen
mits zij van een duidelijke bronvermelding zijn voorzien
Inlichtingen: Groninger Instituut voor Archeologie, Poststraat 6, 9712 ER Groningen

ISBN 90-367-1298-X

PALEO-AKTUEEL

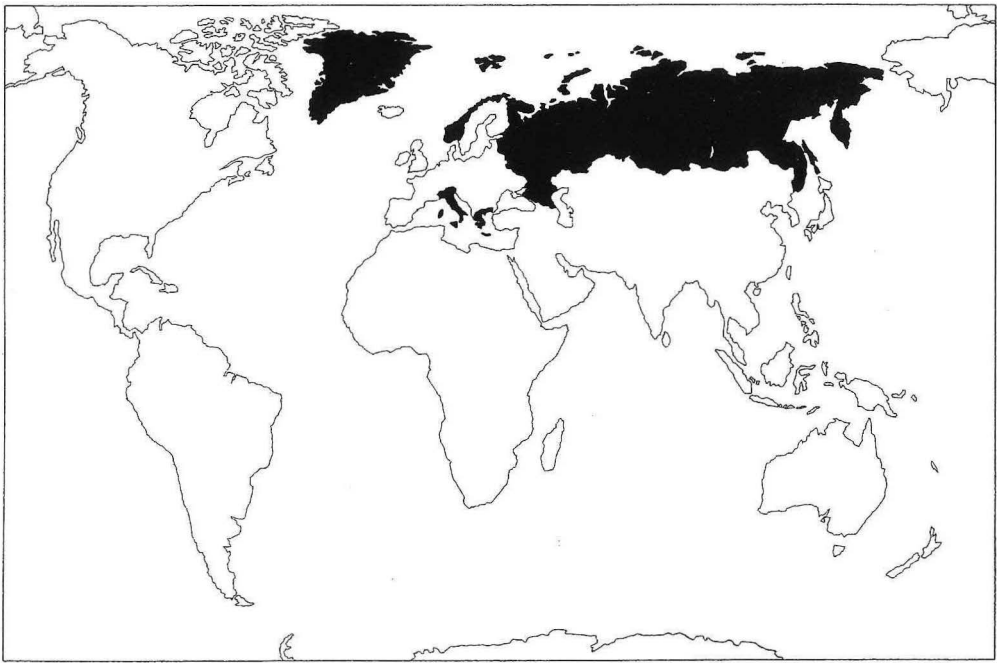
11

redactie
Mette Bierma
Jurjen M. Bos
Otto H. Harsema

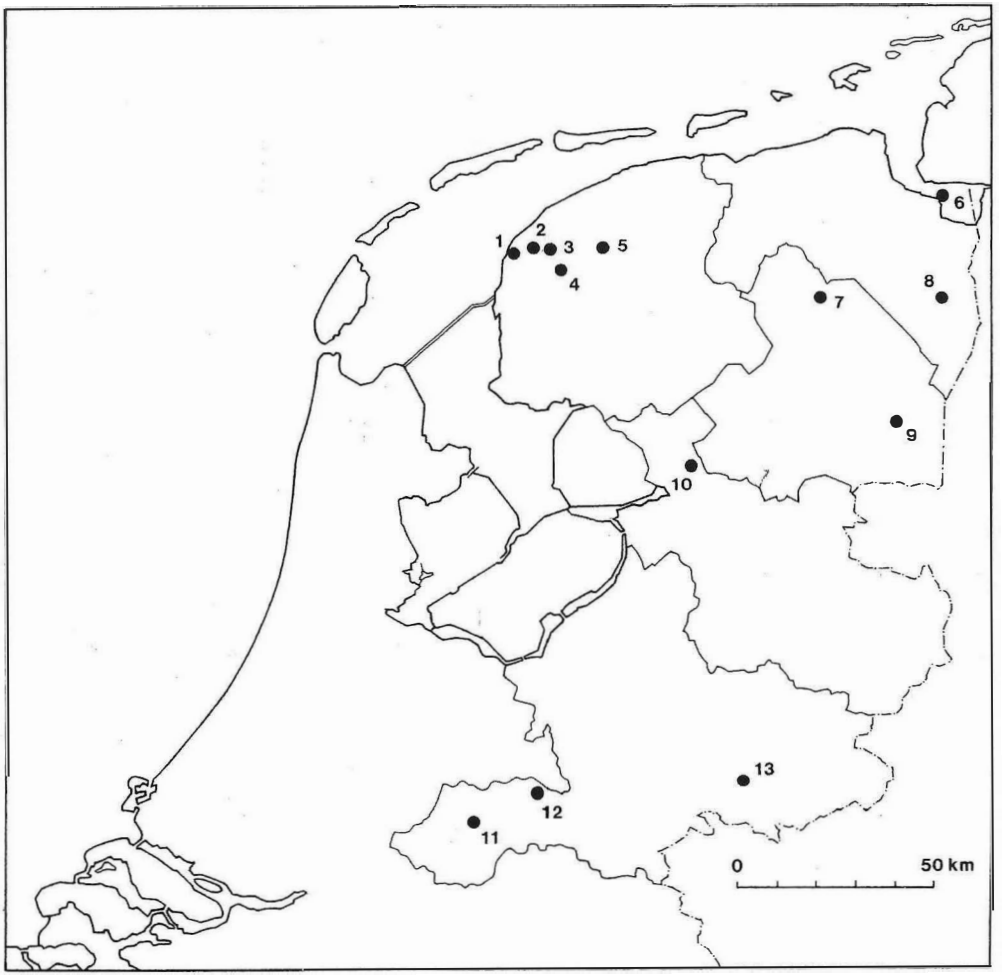
Groninger Instituut voor Archeologie

Groningen, 2000

In deze aflevering: Griekenland, Groenland, Italië, Nederland, Noorwegen + Spitsbergen, en Rusland.

In deze aflevering uit Nederland: 1.Wijnaldum; 2. Dongjum; 3. Peins; 4.Winsum; 5. Leeuwarden; 6. Punt van Reide; 7. Tynaarlo; 8.Wedde; 9. Emmen; 10. Wanneperveen; 11. Geldermalsen; 12. Lienden; 13. Doetinchem.

INHOUD

VOORWOORD 8

L. JOHANSEN, J.N. LANTING, R.C.G.M. LAUWERIER, M.J.L.Th. NIEKUS, D. STAPERT & I.-L.M. STUIJTS
Een *Federmesser*-vindplaats bij Doetinchem (Gld.): natuurwetenschappelijk onderzoek 9

M.J.L.Th. NIEKUS, Y. LOFF & D. STAPERT
Klingen van Rijckholt-vuursteen uit Overijssel en Gelderland 15

A.L. BRINDLEY
Meer aardewerk uit D6A/Tinaarlo (Dr.) 19

M.J.M. DE WIT
Graven op de Noordbargeres te Emmen (Dr.) 23

L. HACQUEBORD & J. DE KORTE
Een biologisch-archeologische verkenning van de noordkust van Peary Land, Groenland 26

P.A.J. ATTEMA & J. WETERINGS
Francavilla Marittima, het nederzettingsonderzoek in 1999 32

L. SIKKING
Bewoning op en rond de Zuidoostpoort van Nieuw Halos (260-240 v.Chr.) 37

W. PRUMMEL
Kokkels uit de baai van Soúrpi (Griekenland); indicatoren voor zeemilieu en bevolkingsdruk 43

O.H. HARSEMA
Het gelijk van Picardt: ontwikkelingen in de gedachtenvorming over Celtic fields in Nederland, in het bijzonder bij Van Giffen 47

E. VAN JOOLEN & H. WOLDRING
Emmertarwe (*farro*), tamme kastanje en de 'marcite' van Norcia in Italië 53

F. VEENMAN & H. WOLDRING
Maquis in de Murge 59

G.J. DE ROLLER & W.J. KUIJPER
Van zaad naar cocon 64

J.J. DE JONG
De ROB veranderd en verandert 66

M.C. GALESTIN
Augusteïsche munten uit een Friese terp: vroeg-Romeinse munten uit de opgraving Winsum-Bruggeburen (Fr.) 69

H.A. GROENENDIJK
Een bronsdepot uit de eerste eeuw te Wedde (Gr.) 74

I.-L.M. STUIJTS & J.B. DE VOOGD
Romeinen te Lienden (Gld.) 79

J. BAZELMANS & D.A. GERRETS
Project Noordelijk Westergo (Fr.). De opgravingen van de terprestanten van Dongjum-Heringa (1998) en Peins-Oost (1999) 83

E. TAAYKE
Had koning Clovis klei aan de voeten? 89

M.J.M. DE WIT
Een nederzetting uit de 2e/3e eeuw langs de Frieslandweg te Emmen (Dr.) 94

H.A. GROENENDIJK, J. MOLEMA & C. TULP
Middeleeuwse metaalvondsten uit Groningse wierden: een eerste aanzet 96

C. TULP & N. MEEKS
Onderzoek naar de Wijnaldum-matrijs (Fr.) 99

A. UFKES
Stadskernonderzoek aan de Eewal, Leeuwarden (Fr.) 103

H.J. MOLTMAKER
Friese muntslag in het Groningse: de Reiderschans aan het einde van de 16e eeuw 107

L. HACQUEBORD, F. STEENHUISEN, H.J. WATERBOLK & W. PRUMMEL
Archeologisch onderzoek rond de Bellsund, Spitsbergen 110

N. KARSTKAREL
De invloed van permafrostdegradatie op infrastructuur in het Usa-bassin 116

VOORWOORD

Tien nummers van *Paleo-aktueel* zijn verschenen. Het elfde ligt voor u. De presentatie van het archeologisch onderzoek vanuit Groningen slaat aan: in korte artikelen wordt het lopende onderzoek verwoord en verbeeld. Uit de enthousiaste reacties blijkt dat de lezers de uitgave waarderen.

De afgelopen tien jaren is het archeologisch bestel sterk veranderd. De Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek behield weliswaar zijn naam, maar de opzet van de dienst en het takenpakket zijn niet meer dezelfde. Jan de Jong geeft in dit nummer een schets van de ROB-nieuwe stijl.

De drie noordelijke provincies hebben nu een archeoloog in dienst die de spil vormt van de archeologische activiteiten. Vroeger bestond een archeologische band tussen de provincies en de Rijksuniversiteit Groningen. De provinciaal archeoloog was voor de helft in dienst bij de provincie en voor de andere helft bij de RuG. Dat is nu definitief verleden tijd. Wel hebben de provincies met de RuG een gezamenlijk archeologisch depot ingericht in Nuis. In de komende jaren zal dit depot zich hopelijk een duidelijke plaats in het Noorden verwerven. De plannen liggen klaar. Wie neemt het initiatief tot uitwerking?

De provinciale musea in Noord-Nederland hebben vanouds een belangrijke taak in de presentatie van de archeologie. In de nieuwe opstelling van het Drents Museum is de archeologie nog duidelijk aanwezig, maar de plaats van de archeologie in de musea te Leeuwarden en Groningen is, in ieder geval voor een buitenstaander, volstrekt onduidelijk. Alom bestaat waardering voor de spraakmakende exposities van hedendaagse kunstuitingen, maar het is kennelijk de vraag of de archeologie daarmee in de toekomst nog wel door één deur kan. We hadden graag een visie vanuit de musea in dit nummer opgenomen, maar de tijd bleek nog niet rijp.

In *Paleo-aktueel* zijn ook artikelen opgenomen van medewerkers van Archaeological Research and Consultancy. Hoe zullen universitair onderzoek en commerciële archeologische activiteiten in een nieuw archeologisch bestel gestalte krijgen? De plannen die staatssecretaris Van der Ploeg heeft ingediend hebben in ieder geval voor de nodige opschudding gezorgd. Van Herwaarden – destijds ambtenaar bij CRM en WVC – formuleerde het altijd zo: Monumentenzorg en wetenschap binnen één Ministerie? Dat is slecht voor de archeologie.

In de oorspronkelijke opzet van *Paleo-aktueel* was het de bedoeling dat met name studenten en pas-afgestudeerden een bijdrage zouden publiceren. Enkelen komen in deze uitgave aan het woord. Studenten worden nadrukkelijk uitgenodigd om in de komende nummers van *Paleo-aktueel* een artikel te schrijven over hun afstudeeronderzoek.

Reinder Reinders

EEN BRONSDEPOT UIT DE EERSTE EEUW TE WEDDE (GR.)

Henny Groenendijk[1]

Een regenboog tooide de winterlucht boven het Oost-Groningse Wedde, toen amateurarcheoloog R.A. Regtop eind december 1999 zijn auto neerzette nabij een plek waar hij al vaker met succes had gezocht. De akker staat bekend als een nederzettingsterrein uit het Neolithicum en de ijzertijd. Zijn eerste vondst die dag was echter van een heel andere orde, namelijk een bronzen regenboogschoteltje, een 'keltische' munt die op geen enkele wijze in verband gebracht kan worden met de nederzettingsvondsten van dit terrein. Van regenboogschoteltjes wil het volksgeloof dat ze gevormd zijn op de plek waar een regenboog de grond raakt. Het zou die bewuste dag dat de regenboog boven Wedde verscheen trouwens niet bij één vondst blijven. Een bronzen *kapfibula* lag op luttele meters afstand van de munt. Toen de vindplaats een paar dagen later opnieuw werd bezocht, dook een tweede bronzen fibula op, een *Aucissa-fibula*. En dat alles in een gebiedje van slechts vijftien, twintig meter doorsnede aan de voet van een zandrug langs het dal van de Westerwoldsche Aa.

Het gaat hier om een meer dan opmerkelijke vondst.[2] In de eerste plaats omdat *triquetrum*-munten – want over dat type regenboogschoteltjes gaat het hier – in Noord-Nederland hoogst zelden worden aangetroffen. Het zwaartepunt van de verspreiding ligt in het oostelijke rivierengebied, het land der Bataven. In de tweede plaats zijn de fibula's, die verwijzen naar militaire contacten ten noorden van de Romeinse rijksgrens, zeldzame verschijningen op de Oost-Groningse zandgronden. En ten derde duiden de ligging en de datering van de drie bronzen voorwerpen erop dat ze bij elkaar horen en dat ze opzettelijk verborgen zijn. Hier is een depot aan het licht gekomen.

Het deponeren van objecten is haast typerend voor Westerwolde en heeft daar een lange traditie. Gedurende het hele eerste millennium werden kostbare voorwerpen aan de grond toevertrouwd. Aanstonds komt ter sprake hoe de nieuwe vondst in deze traditie past.

De triquetrum-*munt (fig. 1:1)*

De *triquetrum*-munt van Wedde is een late, bronzen variant van dit type uit de keltische wereld waarvan de vroegste muntslag in Hessen gezocht moet worden (de eerste helft van de 1e eeuw v.Chr.). Daar werden *triquetrum-staters* van goud vervaardigd; de Nederlandse exemplaren zijn van zilver en meestal van brons. Omdat het zwaartepunt van de verspreiding in het oostelijke rivierengebied ligt, houdt men de Bataven verantwoordelijk voor de muntslag. De lieden die wij als Bataven leren kennen, kwamen kort na 50 v.Chr. uit Hessen ons land binnen. De aanmunting en circulatie van *triquetrum*-munten valt globaal tussen 50 v.Chr. en 20 n.Chr. De bronzen exemplaren, type Bochum, worden als de jongste beschouwd.

Het Koninklijk Penningkabinet toonde zich bij de eerste determinatie direct al verrast over een vindplaats zo ver buiten het circulatiegebied.[3] Benoorden de grote rivieren is tot op heden slechts een enkele verspreide vondst bekend (2x Overijssel, 2x Friese terpengebied). In het aan Oost-Groningen grenzende deel van Niedersachsen zijn geen exemplaren geregistreerd.[4] De Wedder munt is wat je noemt een verre afzwaaier.

De Wedder *triquetrum*-munt is van brons, heeft een doorsnede van 1,7 cm en weegt 3,7 gram. Het is een lichte in zijn soort, een zeer laagwaardige munt dus. De voorzijde is sterk gesleten en bovendien sterk gecorrodeerd. Voor zover nog oud oppervlak op de voorzijde aanwezig is, vertoont dit als gevolg van de slijtage niet meer de kenmerkende driebeen. De concave keerzijde is in betere conditie en bezit in het midden een diepe, min of meer driehoekige inslag die oudtijds moet zijn aangebracht. Het gaat hier vermoedelijk om een 'klop', een in-

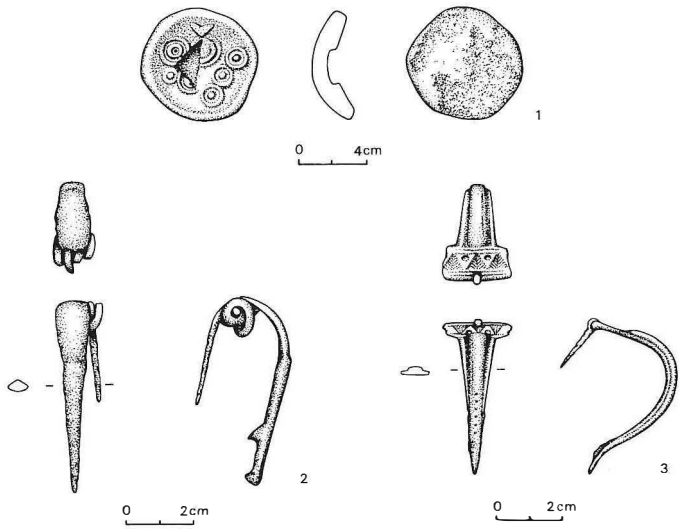

Fig. 1. Het in 1999 gevonden depot van Wedde. 1. triquetrum-*munt; 2. kapfibula; 3. Aucissafibula. De munt is hier tweemaal zo groot weergegeven (tek. M.A. Weijns).*

gestempeld teken om de munt te herwaarderen.[5] Daaromheen zijn nog 6 puntcirkels, één kleinere cirkel en een V-vormig bijteken af te lezen. Een vaak aanwezige zigzaglijn ontbreekt. Hoe de precieze datering van deze Bochum-variant met V-vormig bijteken ook uitvalt, opmerkelijk is dat het Wedder exemplaar na de emissie nog het een en ander heeft meegemaakt. De munt is zeer sleets en voorzien van een secundair stempel. Het heeft er alle schijn van dat de munt een late emissie is (het lage gewicht) en lange tijd in omloop is geweest. Hoeveel tijd er ligt tussen de emissie en het moment dat dit muntje in de Wedder bodem terecht kwam, is lastig te zeggen.

De kapfibula (fig. 1:2)

De bronzen kapfibula is geen onbekende in het Fries-Groningse wierdengebied en aan de beneden-Eems (Bentumersiel), maar dit type mantelspeld dook nog niet eerder op in Oost-Groningen. Kapfibula's komen veelvuldig voor in de Romeinse legerplaatsen uit het begin van de eerste eeuw. Het betreft een groep met nogal wat varianten. In het noordelijk kustgebied domineert type I, het type waartoe ook de Wedder speld behoort. Het gaat om een fors exemplaar, vrij compleet en weinig aangetast door corrosie; slechts van de naaldhouder ontbreekt een klein gedeelte. De beugel loopt aan de kopzijde in een vloeiende lijn breder uit en vormt zo de kap die de spiraalvormige veer afdekt. De veerrol telt vier windingen en is tegen de binnenzijde van de kap gemonteerd. De overgang van kap naar beugel is het meest kenbaar aan de binnenzijde, waar een lengtegroef in de kap tegen een verdikking aanloopt om vanaf hier over te gaan in een smal uitlopend beugelgedeelte met driehoekige doorsnede. De buitenzijde is weinig opvallend uitgevoerd en zwak gewelfd; slechts een dwarse richel onderscheidt de kap van de beugel. Kapfibula's raakten al vóór het midden van de eerste eeuw in onbruik.

De Aucissafibula (fig. 1:3)

De bronzen scharnierfibula die hier als Aucissafibula wordt getypeerd heeft geen veerrol maar een scharnierende naald. Het scharnier is gevormd door ombuiging van het einde van de kopplaat tot een hulsje. In het midden is een uitsparing gemaakt voor de naald die om een asje scharniert. De brede, trapeziumvormige kopplaat is duidelijk afgezet van de beugel en versierd met driehoekige velden, waarvan de onderste drie stuks in tweeën

zijn gedeeld en alternerend zijn gearceerd en de bovenste twee in het midden een op 'ogen' gelijkend cirkeltje bevatten, dat niet door de kopplaat is heen geboord. De sterk gewelfde beugel vertoont een brede lengterib, verlevendigd met ingeponste puntjes en smal uitlopend in de voet. Als gevolg van corrosie is de voet met naaldhouder incompleet, maar wel is zichtbaar dat de voetaanzet weinig is geknikt. De voor Aucissafibula's zo kenmerkende knop aan het uiteinde ontbreekt maar die kan zijn afgebroken. Naar Haalebos' classificatie zou het Wedder exemplaar op basis van de voetaanzet ook als 'vroege scharnierfibula' kunnen worden beschouwd; de sterke welving van de beugel plaatst hem echter onder de Aucissafibula's. Deze worden aangetroffen in het Fries-Groningse wierdengebied en aan de beneden-Eems (Bentumersiel). Ze gelden bij uitstek als 'Romeins' en komen voor in vrijwel alle legerplaatsen uit de eerste helft van de 1e eeuw. Vermoed wordt dat ze na 70 uit de mode raken. Ons exemplaar kan dus nog tot na het midden van de eerste eeuw in gebruik zijn geweest.

Datering van het depot

Met een marge van enkele decennia is vrij goed te bepalen wanneer de beschreven bronzen uit de circulatie verdwenen, respectievelijk uit de mode raakten. De Aucissafibula bestrijkt de eerste helft tot driekwart van de 1e eeuw. De dracht van kapfibula's reikt tot het midden van de eerste eeuw. T*riquetrum*-munten circuleren nog tot in de Augusteïsche tijd. In de loop der emissie worden ze steeds laagwaardiger; het bronzen Wedder exemplaar behoort qua metaalgewicht tot de jongste. De sterke slijtage suggereert dat het muntje lang in gebruik is geweest. In het noorden zal het niet meer als betaalmiddel hebben gediend. Het is dus lastig om het tijdstip van de depositie te bepalen want, en dat geldt niet alleen voor de munt maar ook voor de spelden, hoeveel tijd lag er tussen regulier gebruik, verwerving door degene die er in Wedde afstand van zou doen en het tijdstip van depotlegging? Omdat we die tijdsspanne niet in jaren kunnen uitdrukken, is geen scherpe datering voor de depotlegging aan te geven. Gerekend naar de *triquetrum*-munt kan deze al in het eerste of tweede kwart van de 1e eeuw n.Chr. hebben plaatsgevonden, gerekend naar de Aucissafibula nog wel later dan 50 n.Chr. De periode tussen 25 en 75 n.Chr. lijkt de meeste kans te maken. Een eerste-eeuwse datering voor een dergelijk depot is opmerkelijk vroeg.

De omgeving van Wedde in de 1e eeuw n.Chr.

Middenin het uitgestrekte Bourtanger veen moet het dal van de Westerwoldsche Aa de passant omstreeks het begin van de jaartelling beslist zijn opgevallen. De beekinsnijding met z'n wijde meanders en flankerende duinen besloeg een smalle en zeer lange strook en onderscheidde zich van het hoogveenlandschap door permanent stromend water, reliëf en begroeiing. Het stroomgebied van de Westerwoldsche Aa, zuidelijker Ruiten Aa geheten, zou de ruggengraat van vroeg-middeleeuws Westerwolde vormen. Hoezeer deze strook zich ook onderscheidde van het eentonige en uitgestrekte hoogveenlandschap, Westerwolde was in de eerste eeuw van onze jaartelling onbewoond. Het was van alle zijden ingesloten door veen en op deze smalle reep zandgrond waren voor een op zichzelf aangewezen bevolking niet langer bestaansmogelijkheden te vinden. De bewoners van Westerwolde waren enkele eeuwen tevoren al weggetrokken, vermoedelijk naar het oosten, richting Eemsoevers. Nog in de midden-ijzertijd was die situatie geheel anders. Langs de beek van Wedde in het noorden tot Wessingtange in het zuiden lagen zo'n twintig nederzettingen. Uit die periode zijn acht grafvelden en verscheidene depotvondsten bekend. Deze 'offers' komen we tegen in veentjes en tonen de relatie met nabijgelegen nederzettingen. De jongste bewoningssporen uit de ijzertijd vinden we helemaal in het zuiden, in de Laudermarke, aan een fossiele zijtak van de Eems die vroeger de Ruiten Aa voedde. Wedde in het noorden van Westerwolde was toen al leeg gebied. Als gevolg van de zich snel uitbreidende veengroei viel rond 200 v.Chr. ook voor de Laudermarke het doek.

Westerwolde is dan onbewoond maar we moeten het ons niet als geheel en al door mensen verlaten voorstellen. Ik vermoed dat het gaat fungeren als een doorgangsgebied, een gebied dat

in een route komt te liggen tussen de Hondsrug en het stroomgebied van de Eems. Die verandering voltrekt zich onzichtbaar tot, vanaf de 1e eeuw n.Chr., de gewoonte ingang vindt om waardevolle zaken aan de grond toe te vertrouwen. Dan worden in Westerwolde en het omringende veengebied menselijke handelingen zichtbaar, zonder dat we die aan een plaatselijke bevolking kunnen toeschrijven. Deze 'traditie' houdt het hele eerste millennium stand. In vergelijking met prehistorisch Westerwolde is het karakter van de depots veranderd. Wegens de opvallende rijkdom wordt wel de term 'schatvondsten' gebezigd. De eerste eeuwen worden gekenmerkt door gesloten muntvondsten met grote aantallen munten. Ze doken vooral op in het gebied waar Hondsrug en Eems elkaar het dichtst naderen: Boertange, Niederlangen, Lindloh, Landegge, Barger-Oosterveld, Barger-Compascuum, Emmer-Erfscheidenveen en Kopstukken. Enkelvoudige depots komen ook voor. In noordelijk Westerwolde zijn ze dun gezaaid; Wedde ligt wat dat betreft aan de periferie van de contactzone.

In de zesde, zevende eeuw wordt het noordelijk deel van Westerwolde opnieuw gekoloniseerd. Meer zuidwaarts houdt de gewoonte van depotlegging nog eeuwen stand, het langst in de omgeving van Ter Apel dat onontgonnen bleef totdat de eerste kloosterlingen er neerstreken. Het motief van de depotlegging in Westerwolde heeft in de loop der tijd ongetwijfeld veranderingen ondergaan. Maar de overeenkomsten zijn opmerkelijk: het zijn gesloten vondsten die een flinke waarde moeten hebben vertegenwoordigd, neergelegd in onbewoonde streken.

De recente munt-fibulaevondst van Wedde past in de traditie van depotlegging in het lege gebied tussen Hondsrug en Eems. Ik beschouw ze als depots die 'onderweg' zijn gelegd door lieden die een ander reisdoel nastreefden dan de smalle beekdalzone van het toenmalige Westerwolde. De omstandigheden die van de Wedder vondst een depotvondst maken, zijn al even toegelicht. De landschappelijke positie aan een uitloper van een langgerekte zandrug, naar het beekdal gekeerd, geeft hieraan verdere ondersteuning. De vindplaats is ook nu nog een markant punt. Aan de overzijde van het stroompje bevindt zich een vergelijkbaar rivierduin. De Aa wringt zich tussen beide duinen door en vormde hier een smal dal. Wellicht was de beek hier doorwaadbaar. Zulke landschappelijke situaties zijn in Westerwolde in het eerste millennium vaker verkozen om depots te leggen, reden waarom bij Wedde een daloversteek te verwachten is. Als men die redenering van offerplaatsen bij beekdalpassages doortrekt, zijn zulke vondstensembles natuurlijk even goed op te vatten als afzonderlijke, enkelvoudige deposities. Maar de geringe ruimtelijke spreiding van de Wedder vondst maakt het waarschijnlijker dat we met een éénmalige handeling te maken hebben. Wel mag worden aangenomen dat in december 1999 niet het gehele depot is geborgen. Delen kunnen nog in de grond zitten of zijn misschien al eerder uit verband geraakt, want de akker is in het recente verleden diepgeploegd.

Een militair in Westerwolde?

De reeks schatvondsten in het eerste millennium wijst op contacten tussen bewoners van de Hondsrug en de Eemsoevers. Om daarin een handelsroute te willen zien, zoals ik elders wel heb beweerd, kan zeker niet voor de hele periode gelden. Een route veronderstelt een economische stabiliteit die juist in het eerste millennium grote breuken vertoonde. 'Contactzone' is meer in overeenstemming met de spreiding van depots in tijd en ruimte. Maar het hoeven niet altijd de bewoners van beide streken te zijn die met elkaar contacten onderhielden. Het verbergen van kostbare voorwerpen is een functionele handeling, ingegeven door ideële, sociale en politieke motieven. De betekenis ervan is in de loop van het eerste millennium ongetwijfeld verschoven en de motieven kunnen divers zijn. Het depot van Wedde past stilistisch in een militaire context. De twee fibula's zijn uitgesproken attributen van militaire dracht. De munt wijst er temeer op dat de depotlegger zich toegang wist te verschaffen tot bronzen uit streken die onder directe invloed van het Romeinse gezag stonden, onder andere uit het gebied der Bataven. Bij de vele Romeinse hulptroepen waren allerlei laagwaardige munten uit verschillende stamgebieden in omloop.

Laten we er van uitgaan dat één persoon in betrekkelijke anonimiteit bij Wedde de voorwerpen

heeft verborgen. Was deze persoon een soldaat uit een van de Romeinse hulptroepen die in die roerige eerste eeuw in de buurt van Wedde vertoefde? De eenvoudigste oplossing ligt helaas niet binnen handbereik. De politieke constellatie in de eerste eeuw kende wisselende spelers. In het uiterste noordoosten van ons land moeten we behalve de Romeinen ook de Chauken ten tonele voeren. Deze waren, evenals de Friezen, in de eerste helft van de eerste eeuw met de Romeinen in strijd verwikkeld. In de tweede helft gedroegen de Chauken zich zelf ook bepaald expansief, met name in de richting van meer westelijke kustgebieden, zoals Taayke aannemelijk maakte.

In het toenmalige kustgebied was de Westerwoldsche Aa een onbetekenend stroompje in het achterland. De Eems daarentegen was van groot strategisch belang, via de Eems waren belangrijke delen van het Romeinse rijk te bereiken. Aan de beneden-Eems bij Jemgum lag ten tijde van de depotlegging de stapelplaats en het Romeinse militaire steunpunt Bentumersiel. Als stapelplaats fungeerde Bentumersiel al vanaf het einde van de 1e eeuw v.Chr. en tot aan de 4e/5e eeuw n.Chr. Bij verschillende opgravingen zijn daar veel Romeinse militaire uitrustingsstukken teruggevonden. Onderzoekers benadrukken dat Bentumersiel uitsluitend 's zomers in gebruik was. Had onze depotlegger daar wat te zoeken? Zijn reisdoel lag, zoals hiervoor beargumenteerd, waarschijnlijk buiten Westerwolde. Een soldaat op marsroute in de eerste helft van de eerste eeuw, of een Chauk op verkenning westwaarts in de tweede helft van diezelfde eeuw? De Eemsoever was vanaf Wedde in elk geval goed bereikbaar via een serie zandruggen, zeker 's zomers. Maar Bentumersiel was vooral stapelplaats, een reisdoel waarheen een stroom goederen zijn weg vond, bestemd voor transport te water. Het kan zijn dat de depotlegger helemaal geen militaire aspiraties had maar met handelswaar onderweg was naar de Eems, of op terugtocht. Dan blijft nog steeds de vraag hoe het depot in Wedde belandde. In Bentumersiel waren de fibula's die hij bij zich had geen opzienbarende zaken, de *triquetrum*-munt was onbekend maar sleets. Als offer om een goede reis af te smeken voldeden de bronzen echter wel.

Het depot is nooit opgehaald en dat was ook zo bedoeld. Bijna tweeduizend jaar heeft de Wedder zandbodem zich erover ontfermd. Totdat een oplettende amateurarcheoloog op die decemberdag in 1999 de opgeploegde bronzen terugvond en zich realiseerde dat hij allesbehalve een routinevondst had gedaan.

Summary

In the sandy district of Westerwolde (easternmost part of the Province of Groningen) in 1999 a hoard find dating from the 1st century AD came to light. The hoard contained a bronze triquetrum *coin of the Bochum-type, a bronze spoon-bow fibula and a bronze Aucissafibula. Is is not the occurrence of a hoard find in East Groningen that is so remarkable, but the finding of a* triquetrum *coin and the early 'military' context of the hoard.*

Noten

1. Provinciaal archeoloog, Provincie Groningen.
2. Met dank aan dr W.A.B. van der Sanden, Provincie Drenthe, voor de kritische discussies betreffende de vondstinterpretatie.
3. Determinatie en toelichting drs B.J. van der Veen, Rijksmuseum Het Koninklijk Penningkabinet.
4. Mondelinge mededeling dr W. Schwarz, Ostfriesische Landschaft, Aurich.
5. Suggestie van drs. J. Molema, Stichting RAAP, die ik graag volg.

Literatuur

Groenendijk, H.A., 1995. Niemandsland Ter Apel? Zuidelijk Westerwolde voor de kloostervestiging. In: J.W. Boersma & C.J.A. Jörg (red.), *Ere-Saluut. Opstellen voor mr. G. Overdiep.* Groningen, pp. 207-220.

Haalebos, J.K., 1986. Fibulae uit Maurik. *Oudheidkundige Mededelingen uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden* 1984-85, Supplement 65.

Roymans, N., 1998. *Romeinse frontierpolitiek en de etnogenese van de bataven.* Inaugurele rede VU Amsterdam.

Roymans, N. & W.A.B. van der Sanden, 1980. Celtic coins from the Netherlands and their archaeological context. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 30, pp. 173-254.

Taayke, E., 1996. Die einheimische Keramik der nördlichen Niederlande, 600 v.Chr. bis 300 n.Chr. *Berichten ROB* 42.